

LEKCJE O CZŁOWIEKU
Klasyka na nowo odczytana

DLACZEGO BARYKA WRACA JAKO ZOMBIE? *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego DR DAMIAN MAKUCH

PRZEDWIOŚNIE WIECZNIE ŻYWE

Na tle szybko starzejących się lektur szkolnych *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego prezentuje się całkiem młodo – jako tekst żywy i pobudzający. Powieści poświęcono niepoliczalną liczbę analiz i interpretacji, napisano o niej setki artykułów i kilka monografii, wystawiano w teatrze, przerabiano na audycje radiowe. *Przedwiośnie* zadomowiło się też w kulturze popularnej i narodowej. Przypomnę, że dwudziesty pierwszy wiek witaliśmy adaptacją filmową powieści w reżyserii Filipa Bajona, z kolei w 2018 roku, a więc na stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości, prezydent Andrzej Duda wybrał właśnie dzieło Żeromskiego do Narodowego Czytania. Mimo niesłabnącej popularności przy rozmaitych okazjach słychać było głosy, że *Przedwiośnie* jest interesujące tylko jako historyczny pomnik, a więc dzieło w jakimś sensie martwe, bo nawet w oficjalnych komunikatach reklamowano powieść w sposób trącający myszką: a to że „przybliżyła nas do doświadczeń sprzed wieku”, a to że pozwala na „krytyczną refleksję nad dziejami ojczystymi”.

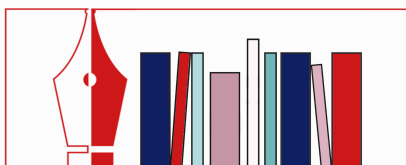
KONTROWERSJE WOKÓŁ PRZEDWIOŚNIA

Wydanie *Przedwiośnia* było jednym z najważniejszych wydarzeń literackich II Rzeczypospolitej. Na rok przed swoją śmiercią Stefan Żeromski, uznany wówczas pisarz, kandydat do Nagrody Nobla, stał się po raz kolejny w swojej karierze bohaterem ostrych polemik. Oskarżano go o promowanie ideologii komunistycznej i krytykę odrodzonego państwa polskiego lub próbowano go obronić przed tymi zarzutami, utrzymując, że gloryfikuje on działania rządu (obie tendencje dziś wydają się nieprawdziwe).

Spór o Żeromskiego wynikał m.in. z:

- wysokiej, ale kontrowersyjnej pozycji pisarza zaangażowanego w sprawy narodowe i społeczne („sumienie narodu”, „nowoczesny romantyk”),
- stosunku autora do bohatera swojej powieści (nie należy utożsamiać tych dwóch instancji, Żeromski przedstawia losy Cezarego jako „przestroagę”),
- poetyki i struktury powieści (niekonsekwentne wykorzystanie mowy pozornie zależnej; brak porte parole; modernistyczna kompozycja polegająca na przedstawianiu luźno powiązanych scen; polifoniczność wynikająca z prezentowania różnych racji ideowych, bez wskazywania, która z nich zwycięża; otwarte zakończenie);
- politycznych napięć między różnymi stronnictwami w międzywojennej Polsce (wojna polsko-polska).

Wartości historyczne i ideowe *Przedwiośnia* były podważane. Powieść nie przedstawia wiernie szczegółów historycznych i grup wykluczonych, pomija też kluczowe wydarzenia (np. bitwę warszawską), natomiast stanowiska polityczne i ich przedstawicieli opisuje w sposób karykaturalny, wyolbrzymiający ich przywiązanie do propagandowych haseł.

LEKCJE O CZŁOWIEKU

Klasyka na nowo odczytana

CEZARY BARYKA JAKO PRZEDSTAWICIEL POKOLENIA

Celem Żeromskiego było ukazanie losów Cezarego Baryki w taki sposób, aby podkreślić tragizm jego życiowej drogi, a tym samym brak wzorców życiowych dla młodych po wielkiej wojnie.

Cechy bohatera, które sprawiają, że jest on szczególnie dobrym reprezentantem młodego pokolenia to:

- kłopoty z tożsamością pokoleniową, klasową, narodową itp.;
- buntownicza/antagonistyczna postawa w stosunku do autorytetów, traktowanych jako zagrożenie dla własnej odrębności (np. o ojcu: „przewycięzał w duchu tego starego człowieka, wyzbywał się jego władzy moralnej nad sobą, wyrastał z niego i oddzielał się bujnością swej siły od zmurszałego pnia”);
- szczególna wrażliwość na krzywdę ludzką, wyzysk i nierówność, nawet te, których nie widać na pierwszy rzut oka (np. pochodzenie cennych przedmiotów w mieszkaniu w Baku, fałszywe i anachroniczne życie w Nawłoci, sytuacja komorników w Chłodku i Żydów z ul. Miłej), które budzą w nim wstręt i niezgodę;
- niechęć wobec zawłaszczenia i podporządkowania spraw prywatnych i społecznych „sprawie polskiej” („Słowem wszystko, zawsze i niezmiennie — Polska, Polski, Polsce, Polskę...”);
- potrzeba działania („Nie chciał być widzem podobnym do tych panów. W chwili tej właśnie powiedział sobie, iż nie będzie oczekiwał na wypadki. Nie!”);
- brak akceptacji rozmaitych rozwiązań urzędnictwa polskiej rzeczywistości, ale i konieczność znalezienia takiej koncepcji („Nie o męczeństwo chodzi, lecz o męstwo, o męstwo postawienia nowej idei. Jaką wy macie ideę Polski w tym świecie nowoczesnym, tak nadzwyczajnie nowym? Jaką?”);
- frustracja, niezgoda i wściekłość na stan zastany, które powiększają jeszcze dezorientację, zagubienie i osamotnienie („Baryka wyszedł z szeregów robotników i parł oddzielnie, wprost na ten szary mur żołnierzy — na czele zbiedzonego tłumu”).